

**TUNTEIDEN ILMAISUUN KÄYTETTÄVÄT KEINOT POP/JAZZ –
LAULUESITYSTÄ VALMISTETTAESSA**

Kristiina Perämäki
Kandidaatintutkielma
Musiikkitiede
Kevätlukukausi 2016
Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Musiikin laitos
Tekijä – Author Kristiina Perämäki	
Työn nimi – Title Tunteiden ilmaisuun käytettävät keinot pop/jazz –lauluesitystä valmistettaessa	
Oppiaine – Subject Musiikkitiede	Työn laji – Level Kandidaatintutkielma
Aika – Month and year 05/2016	Sivumäärä – Number of pages 27
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella, millaisia keinoja pop/jazz –laulaja käyttää erilaisten tunnetilojen ilmaisemiseen ja kuinka paljon hän kiinnittää huomiota tunneilmaisuun esitettävän kappaleen harjoitteluvaiheessa. Tutkimus toteutettiin laadullisin menetelmin teemahaastattelemalla kahta aktiivisesti esiintyvää ammattilaulajaa.</p> <p>Tuloksista selvisi, että negatiivisten tunteiden, kuten surun ja vihan, kohdalla huomiota kiinnitetään enemmän äänenkäyttöön, kun taas positiivisia tunteita, kuten iloa, ilmaistaan spontaanimmmin liikkeiden ja ilmeiden avulla. Näin ollen negatiivisten tunteiden ilmaisemiseen kiinnitetään harjoitteluvaiheessa usein enemmän huomiota kuin positiivisten tunteiden ilmaisuun.</p>	
Asiasanat – Keywords laulaminen, ilmaiseminen, ilmaisullisuus, tunteet, tulkinta	
Säilytyspaikka – Depository Jyx	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	1
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	3
2.1 Käsitteet.....	3
2.1.1 Tunteet, emootiot ja mielialat.....	3
2.1.2 Vitaaliaffektit.....	4
2.1.3 Ilmaisullisuus.....	5
2.1.4 Tulkinta.....	5
2.2 Aiheesta julkaistut tutkimukset.....	6
2.2.1 Ilmeet, eleet ja liikkeet.....	6
2.2.2 Ääni.....	8
3 TUTKIMUSASETELMA	11
3.1 Tutkimuskysymys.....	11
3.2 Tutkimuksen kulku, menetelmä ja aineisto.....	11
3.3 Tulosten analysointi.....	13
4 TULOKSET	15
4.1 Tulkinta laulaessa.....	15
4.2 Teksti.....	15
4.3 Tunteet.....	17
4.3.1 Positiiviset tunteet.....	17
4.3.2 Negatiiviset tunteet.....	18
4.3.3 Laulajan oma tunnetila.....	20
4.4 Laulamisen ja tunneilmaisun moninaisuus.....	21
5 PÄÄTÄNTÖ	23
LÄHTEET	26

1 JOHDANTO

Kevyen musiikin laulajia tuntuu olevan joka puolella. Tämän päivän kykyjenetsintäkilpailut ja esiintyjien runsaus ovat osoittaneet, että mikäli haluaa olla menestyvä laulaja, on kyettävä esiintymään ja ennen kaikkea tulkitsemaan esitettävä kappale uskottavasti. Kun laulajilta kysytään, miksi he laulavat, yksi tyypillisimmistä vastauksista on, että he ilmaisevat ja purkavat tunteita laulamalla. Myös laulaminen kotiooloissa on suosittu harrastus, ja usein muita musiikin harrastamisen muotoja edullisempi, sillä instrumenttina on oma keho.

Kukaan musiikkia aktiivisesti harrastanut ei varmasti ole onnistunut välttämään keskustelua tulkinnasta ja musiikillisesta ilmaisusta. Usein esimerkiksi klassisen musiikin esityserkinnät kertovat, kuinka teos tulee esittää. Tavallisessa tapauksessa ohjeistus voi olla yksinkertainen, kuten ”nopeasti” tai ”rauhallisesti”. Tunnetilojen tulkitseminen ja kappaleen ajatuksen välittäminen kuulijalle ovat sen sijaan jo moniselitteisempiä ilmiöitä.

Yksi tämän hetken suosituimmista musiikintutkimukseen liittyvistä tutkimuskohteista on musiikki ja tunteet, vaikka vielä muutama vuosikymmen sitten teemaa pidettiin tieteen kannalta tarpeettomana. Musiikin esittämisen ja tunteiden ilmaisun on kuitenkin jo pitkään tiedetty kuuluvan yhteen (Juslin ja Laukka 2003, 770). Näin ollen laulamiseen ja tunteiden ilmaisemiseen liittyvä tutkimus on varmasti toivottua. Tällaisesta tutkimuksesta hyötyvät niin maallikko- kuin ammattilaulajatkin, laulun opettajat sekä mahdollisesti muut muusikot ja musiikin parissa työskentelevät ihmiset.

Tässä tutkielmassa tarkoitukseni on tarkastella, millaisia keinoja populaarimusiikin laulaja käyttää tunteiden ilmaisuun valmistaessaan kappaletta esitettäväksi. Vaihtelevatko käytänteet eri tunnetilojen kohdalla ja kuinka paljon? Aikaisemmat aiheeseen liittyvät tutkimukset on tehty pitkälti kuulijan näkökulmasta (esimerkiksi Anne Tarvaisen vuonna 2012 etnomusikologisella ja fenomenologisella tutkimusmenetelmällä toteutettu väitöskirja), joten tässä työssä vaihdan lähestymiskulmaa tarkastelemalla muusikoita. Suoritan tutkimuksen laadullisin menetelmin haastatteleamalla esiintyviä ammattilaulajia ja vertailen tuloksia

aikaisempiin kuulijan näkökulmasta suoritettuihin tutkimuksiin. Tutkielman alussa käyn läpi aiheeseen liittyvää monimuotoista ja osittain päällekkäin menevää käsitteistöä.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Käsitteet

2.1.1 Tunteet, emootiot ja mielialat

Tuomas Eerola ja Suvi Saarikallio selvittelevät artikkelissaan tunnetutkimuksessa päällekkäin menevien ja keskenään sekoittuvien käsitteiden eroa (Eerola ja Saarikallio 2010, 260). Esimerkiksi Juslin ja Sloboda erottelevat tutkimuksessaan emootiot (engl. *emotion*) ja mielialat (engl. *mood*) toisistaan. Mielialat mielletään emootioita pitkäkestoisemmiksi, kun taas lyhytkestoisemmat emootiot koostuvat useasta eri tekijästä, muun muassa tunteista (engl. *feeling*) ja tunnetiloista. (Juslin ja Sloboda 2001, 85.) Tunteet ovat emootioiden tavoin lyhytkestoisia. Vaikka emootiot, tunteet ja mielialat erotellaan toisistaan, niillä on kuitenkin myös hyvin paljon yhteistä keskenään. (Eerola ja Saarikallio 2010, 260.)

Mielialalla tarkoitetaan pitkäkestoista yksilön sisäistä tilaa, esimerkiksi alakuloisuutta, masentuneisuutta tai vaikkapa maanisuutta. Mielialan intensiteetti on heikompi kuin emootioilla ja tunteilla, eikä sille ole välttämättä olemassa täsmällistä syytä. (Eerola ja Saarikallio 2010, 260.) Toisin kuin tunteet ja emootiot, mielialat eivät ole samalla tavalla ilmaistavissa kasvojen ilmeiden avulla (Ekman ja Davidson 1994, 51-96). Usein mieliala saattaa kuitenkin vaikuttaa siihen, millaisia tunteita henkilö kokee. (Eerola ja Saarikallio 2010, 260.) Esimerkiksi masentuneella henkilöllä voi olla vaikeuksia kokea positiivisia tunteita, kuten iloa.

Tunteet ovat yksittäisten emootioiden kokemista. Ne ovat intensiteetiltään mielialoja vahvempia, mutta kestävät vain muutamista sekunneista minuutteihin. Toisin kuin mielialojen kohdalla, tunteilla on yleensä jokin syy. Toinen tunnetta kuvaava yleisesti käytetty termi on affekti (engl. *affect*), mutta sitä käytetään usein yläkäsitteenä niin emootioista, tunteista kuin mielialoistakin puhuttaessa. Tunne –käsitettä käytetään kuvailtaessa erilaisia lyhytkestoisia tiloja, kuten suru, viha tai iloisuus. (Eerola ja Saarikallio 2010, 260.) Daniel N. Stern käyttää näistä tiloista nimitystä *kategoriset affektit* (Stern 1998, 55).

A. M. Kleinginnan ja P. R. Kleinginnan (1981, 355) määritelmän mukaan emootio on hermo/hormonaalisten järjestelmien välittämä sarja subjektiivisten ja objektiivisten tekijöiden vuorovaikutuksia, joka voi a) synnyttää tunnekokemuksen, esimerkiksi tunteen mielihyvystä b) luoda kognitiivisen prosessin, kuten kuulon kautta merkittävän kokemuksen c) aktivoida ihmismielen laajan psykologisen järjestelmän ja d) johtaa käyttäytymistä, joka usein on ilmaisullinen, tavoitteellinen ja mukautuva. Emootiot ovat tunteiden tavoin intensiteetiltään vahvempia kuin mielialat, mutta kestoaltaan lyhyempiä. Emootiot koostuvat tunteista ja ne ovat inhimillistä reagoitua ympäristöön, ja usein myös havaittavissa ja mitattavissa. (Eerola ja Saarikallio 2010, 260.) Emootioiden ajatellaan koostuvan kehollisista reaktioista, subjektiivisesta kokemuksesta ja toiminnallisesta ilmauksesta (Juslin ja Sloboda 2001, 74). Tässä tutkielmassa keskityn tunteiden toiminnalliseen ilmaukseen.

2.1.2 Vitaaliaffektit

Musiikkia ja tunteita tutkittaessa on otettava huomioon, että tunteiden kokeminen on eri asia kuin tunteiden tunnistaminen. Jos tunnistamme teoksen esimerkiksi iloiseksi, se ei välttämättä tarkoita, että olisimme itse sillä hetkellä iloisia. Toisaalta musiikki voi hyvässä tapauksessa myös herättää kuulijassa tunteita. (Eerola ja Saarikallio 2010, 260.) Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ensisijaisesti kartoittaa niitä keinoja, joilla laulaja saa ilmaistua musiikin tunteen kuulijalle.

Koska laulaminen on kaiken kaikkiaan hyvin kehollinen tapahtuma, tutkielmani yhteydessä on syytä määritellä myös kehityspsykologi Daniel N. Sternin käsite *vitaaliaffekti*. Sternin mukaan vitaaliaffektit ovat koko ajan läsnä kaikessa tekemisessämme ja ne toimivat pohjana myös kategorisille tunteille. Vitaaliaffektit ovat eräänlaisia kokemustyyppisiä, jotka kertovat, miten jokin asia tehdään. (Stern 1998, 53-56.) Esimerkiksi hymyily voi olla lämminhenkistä tai päinvastoin kylmäkiskoista. Vastaavasti myös laulaja voi laulaa saman fraasin tai sanan lukuisilla erilaisilla tavoilla.

2.1.3 Ilmaisullisuus

Agnes Heller jakaa ilmaisullisuuden käsitteen suoraan ja epäsuoraan ilmaisuun. Suora tunteiden ilmaisu voi tapahtua matkimalla, eleillä, huudahduksilla, äänenpainon ja –sävyn vaihteluilla, erilaisilla reaktioilla, toiminnalla ja yleisillä käyttäytymismalleilla. Suora tunteiden ilmaisu tapahtuu spontaanisti. Epäsuoralla ilmaisulla taas tarkoitetaan sitä hetkeä, kun kerromme tunteistamme sanallisesti. (Heller 1979, 51-52.) Esimerkiksi varpaan jäädessä oven väliin voimme huudahtaa kivusta. Tällöin ilmaisumme on suoraa ja spontaania. Voimme kuitenkin ilmaista tunteemme kivusta myös epäsuorasti toteamalla ”Tuo sattui”.

Rajan asettaminen suoran ja epäsuoran ilmaisun välille ei kuitenkaan ole kaikissa tilanteissa näin yksiselitteistä. Ilmaisun voi perustua opittuun ja useimmissa tapauksissa ihmisellä on mahdollisuus kontrolloida ilmaisuaan. Kaikki ilmaisu, niin suora kuin epäsuorakin, ovat samaan aikaan tietoa (Heller 1979, 51-55). Mikäli joku muu sattuu olemaan paikalla, välitämme ilmaisumme kautta hänelle aina jotakin informaatiota. Kari Kurkela mainitsee artikkelissaan esiintyvän muusikon toimivan välittäjänä, joka välittää musiikillisen ajatuksen, tulkinnan, yleisölle (Kurkela 1995, 77-78). Laulaja voineekin välittää musiikillisen ajatuksen yleisölle tilanteesta riippuen joko suorasti tai epäsuorasti. Suoraa ilmaisua laulaessa ovat monet spontaanisti tapahtuvat äännähdykset ja liikkeet, kun taas epäsuoraa ilmaisua ovat muun muassa tarinan kertominen kappaleen laulettavan tekstin avulla.

2.1.4 Tulkinta

Tulkinta käsitteenä on hyvin moniulotteinen ja suuri ilmiö. Sanalla on useita merkityksiä niin arkikielenkäytössämme kuin tieteellisissä teksteissäkin. Tulkinta on olennainen käsite muusikon ilmaisullisuutta tarkasteltaessa. Kaiken kattavaa määritelmää sanalle lienee mahdotonta selvittää, mutta tutkielmani kannalta käsitteen jonkinlainen määrittely on välttämätöntä.

Ronald J. Peliaksen (1992, 3) mukaan kaikki ihmisten välinen kommunikaatio on esiintymistä. Tämä tarkoittaa sitä, että teemme jokapäiväisessä elämässämme useita tulkintoja

tulkittessamme muun muassa muiden ihmisten sanallista ja eleellistä viestintää. Pelias tarkastelee teoksessaan esteettisten tekstien tulkittamista ja tulkintaa esiintyessä. Hänen mukaansa tekstien tulkintaan vaikuttaa useita toisiinsa kytkeytyviä tekijöitä. Pelias jaottelee tekijät kolmeen luokkaan: sosiaaliseen yhteisöön, yksilölliseen prosessiin ja kriittiseen menetelmään. Sosiaalisella yhteisöllä tarkoitetaan yksimielisiä käsityksiä kommunikoida järkevästi. Yksilölliseen prosessiin taas kuuluu henkilökohtainen ymmärrys viestinnällisistä keinoista perustuen yksilön taustaan ja kokemuksiin. Kriittinen menetelmä sisältää täsmennetyt käsitykset viestinnällisistä keinoista, jotka perustuvat erityisiin tulkintajärjestelmiin (menetelmiin). (Pelias, 1992, 61.) Edellä mainittu jaottelu kuvastaa tulkinnallisuuden liittyvää monimuotoisuutta. Tulkinnasta puhuttaessa ollaan tekemisissä niin yksilön, yhteisön kuin metodisten järjestelmienkin taustan, kokemusten ja käytänteiden kanssa. Se, millaisessa merkityksessä käytän käsitettä tässä tutkielmassa, tulee esille myöhemmin tutkielman tulokset -osiossa.

2.2 Aiheesta julkaistut tutkimukset

Ennen varsinaista tutkimustani esittelen muutamia aikaisempia tutkimuksia musiikkiin, tunteisiin ja ilmaisuun liittyen. Tunteiden ilmaisua laulajia haastatteleamalla ei ole aikaisemmin tutkittu kovinkaan paljoa. Käyn läpi erilaisia aiheeseen liittyviä tutkimuksia, joiden tuloksia vertaan myöhemmin itse tuottamani tutkimuksen tuloksiin.

Musiikki ja tunteet –teemaa on perinteisesti tutkittu kolmea mallia hyödyntämällä. Näitä ovat kategoriset, dimensionaaliset ja musiikkilähtöiset mallit (Eerola ja Saarikallio 2010, 262). Tämä tutkielma keskittyy pääosin esittelemään kategorisia ja musiikkilähtöisiä tutkimuksia.

2.2.1 Ilmeet, eleet ja liikkeet

Paul Ekman on tehnyt paljon perustunteisiin liittyvää tutkimusta. Hänen mukaansa tunteet ilmenevät kasvojenilmeistä. Kasvoilta voimme usein lukea, jos toinen henkilö on esimerkiksi maistanut jotakin pahanmakuista. Ilmaisua ja tunteita eivät kuitenkaan ole toisistaan

riippuvaisia: tunteita voi olla ilman ilmaisua, kuten myös ilmaisua ilman tunnetta. Kasvoilla ja äänellä voi ilmaista erilaisia tunnetiloja, vaikka henkilö ei sillä hetkellä tuntuksaan ilmaisemaansa tunnetta. (Ekman 1999, 47-48.) Tämä pätee hyvin myös laulajan työssä. Laulaja voi valmistella esitystään harjoittelemalla tiettyjä tapoja ilmaista kappaleen tunnetta, vaikka ei itse laulaessaan tuntuksaan harjoiteltua tunnetilaa.

Jane Davidson puolestaan tutki 1990-luvun alkupuolella muusikon liikkeiden ja ilmeiden merkitystä lavaesiintymiseen. Davidsonin lähtökohtainen oletus oli, että esiintyvän muusikon liikkeillä on paljon vaikutusta kuulijoiden kokemukseen. Tutkimus suoritettiin niin, että 21-34 musiikinopiskelijan ryhmät arvioivat videoituja esiintymisiä, joissa muusikot esittivät instrumentillaan näytteen kolmella eri tavalla. Ilmaisutavat olivat ilmeetön/liikkeen, harkitusti ilmaistu ja ylitulkittu. Näytteet videoitiin ja ne esitettiin koehenkilöille kolmella tavalla: a) pelkkä visuaalinen materiaali ilman ääntä b) pelkkä ääni ilman visuaalista materiaalia ja c) visuaalinen materiaali ja ääni yhdessä. Kokeesta otettiin kaksi hiukan erilaista otosta. Davidsonin tutkimus osoitti, että muusikon visuaalisella ilmaisulla oli merkittävä vaikutus kuulijan kokemukseen. Tulosten mukaan visuaalinen ilmaisu pystyi antamaan kuulijoille enemmän ymmärrystä esiintyjän kappaleen tulkinnasta kuin ääni. (Davidson 1993, 103-113.) Tämä tutkimus osoittaa, että uskottavuuden kannalta esiintyvän laulajan on hyvä kiinnittää huomiota tekniikan lisäksi myös lavaesiintymiseensä.

Yksi viimeisimmistä lauluilmaisullisuuteen liittyvistä tutkimuksista on Kroosin et al. tutkimus, jossa myös selvitettiin ilmeiden ja eleiden vaikutusta tunteiden ilmaisuun. Koeasetelma koostui kolmesta otoksesta, jossa jokaisessa samat seitsemän laulajaa lauloivat annetut tunnetilat (ilo, suru, ärtymys, neutraali). Laulusuoritukset videoitiin ja äänettä otteita arvioi 16 henkilöä. Samaan tapaan kuten Davidsonin tutkimuksessa, tässä kokeessa esiintymisistä näytettiin oikein laulettu tunnetila, ylitulkittu tunnetila ja vääristetty tunnetila. Tarkoituksena oli tutkia, miten ja millaiset ilmeet ja eleet vaikuttivat tunnetilan ilmaisuun ennen laulettavaa fraasia, laulamisen aikana ja laulamisen jälkeen. (Kroos, Palmer, Quinto ja Thompson 2014.)

Tuloksista selvisi, että laulajat käyttävät kasvojen liikkeitä tunnetilojen ilmaisuun. Pelkkien kasvonliikkeiden perusteella myös tunnistettiin paljon tunnetiloja. (Kroos et al. 2014.) Tämä

tulos tuskin yllättää, sillä kuten tutkielmani alkupuolella jo selvisi, teemme jatkuvasti tulkintoja muista ihmisistä ja ympäristöstämme esiintymällä toisillemme. Kroosin et al. kokeen ensimmäisestä ja toisesta otoksesta selvisi, että katsojat kiinnittivät erityisesti huomiota laulajaan kulmakarvojen ja huulten liikkeisiin tunnetilaa arvioidessaan. Viestittäessään ärtymystä tai surua, laulajat usein rypistivät otsaansa tai kohottivat kulmakarvojaan. Ilon ilmaisu tapahtui pääsääntöisesti hymyilemällä. Myös päätä liikuteltiin paljon kaikkien tunnetilojen kohdalla. (Kroos et al. 2014.)

Tutkimukseen osallistujat kykenivät erottamaan joitakin tunnetiloja ennen laulamista ja laulamisen aikana. Ainoastaan iloisen tunnetilan merkkejä pystyttiin tunnistamaan luotettavasti ennen laulamisen aloitusta. Laulamisen jälkeen kasvojen liikkeillä ilmaistuja tunnetiloja ei kyetty tunnistamaan luotettavasti. Kaiken kaikkiaan tulokset osoittivat, että ilmeitä ja päänliikkeitä käytettiin paljon tunteiden ilmaisuun ja koehenkilöt ottivat herkästi vastaan laulajien käyttämät liikkeet. Tutkimuksesta kuitenkin selvisi myös, että laulajilla oli huomattavia yksilöllisiä eroja tunteiden ilmaisun suhteen. Toiset laulajat kykenivät ilmaisemaan ärtymyksen ja ilon tunnistettavammin kuin toiset, joidenkin vahvuutena taas oli surun ilmaiseminen. Myös kasvojen liikkeet olivat osittain erilaiset yksilöiden välillä. (Kroos et al. 2014.) Merkittävää oli huomata, että luotettavimmin tunnistettu tunnetila oli ilo. Ilo lienee helpoiten tunnistettava tunnetila myös arkipäivän tulkinnoissamme: yleensä pelkät kasvojen ilmeet riittävät kertomaan meille, jos toinen ihminen on iloisella tuulella. Sen sijaan ärtymystä, vihaisuutta tai surua voi olla haastavampaa tulkita ilman, että kuulemme toisen äänensävyä tai puhetyyliä.

2.2.2 Ääni

Scherer et al. suorittivat 2000-luvun alussa tutkimuksen, jonka tarkoituksena oli selvittää puheäänien tunnetilojen tunnistamista kielestä ja kulttuurista riippumatta. Tutkimukseen osallistui yhteensä 428 opiskelijaa yhdeksästä eri maasta. Opiskelijat olivat iältään 18-30-vuotiaita. Tutkimuksen toteutukseen käytettiin neljää ammattinäyttelijää, kahta miestä ja kahta naista, jotka radion välityksellä ilmaisivat erilaisia tunnetiloja merkityksettömien ilmaisujen ja lauseiden avulla. Näyttelijöiden käyttämät tunnetilat olivat neutraali äänensävy,

viha, pelko, ilo ja suru. Tulokset osoittivat, että negatiiviset tunteet (viha, pelko ja suru) olivat merkittävästi helpommin tunnistettavissa kuin ilo. Kaikista tunnistettavin äänensävy oli neutraali tunnetila. Tämä päti kaikkiin maihin. (Scherer, Banse ja Wallbot 2001.)

Myös Juslin ja Laukka ovat tutkineet ihmisäänen ilmaisullisuutta. Juslin ja Laukka esittävät vuonna 2003 artikkelissaan, että musiikillisen ilmaisullisuuden ja ihmisäänen ilmaisullisuuden tunnistettavuus kuuluisivat läheisesti yhteen. Lisäksi artikkelista selviää, että kasvojen ilmeillä on vaikutusta äänentaajuuteen: esimerkiksi hymyily nostaa taajuuksia, kun taas otsan rypistäminen laskee niitä. Seuraavaksi esittelen lyhyesti artikkeliin kootut äänenominaisuudet eri tunnetiloihin yhdistettynä:

Viha: nopea tempo, suuri äänenvoimakkuus, paljon äänenvoimakkuuden vaihtelevuutta, paljon korkeita taajuuksia, nousevat melodialinjat, nopea äänensyntyminen ja nopeat alukkeet.

Pelko: nopea tempo, pieni äänenvoimakkuus, paljon äänenvoimakkuuden vaihtelevuutta, vähän korkeita taajuuksia, vähäinen sävelten vaihtelevuus, nousevat melodialinjat.

Ilo: nopea tempo, äänenvoimakkuus keskitasosta suureen, keskikorkeita taajuuksia, paljon sävelvaihtelevuutta, nousevat melodialinjat, nopea äänensyntyminen ja nopeat alukkeet.

Suru: hidas tempo, pieni äänenvoimakkuus, vähäinen äänenvoimakkuuden vaihtelevuus, vähän korkeita taajuuksia, matala säveltaso, vähäinen sävelvaihtelevuus, hidas äänensyntyminen ja hitaat alukkeet, laskevat melodialinjat.

Hellyys: hidas tempo, pieni äänenvoimakkuus, vähäinen äänenvoimakkuuden vaihtelevuus, vähän korkeita taajuuksia, matala säveltaso, vähäinen sävelvaihtelevuus, hidas äänensyntyminen ja hitaat alukkeet, laskevat melodialinjat.

(Juslin ja Laukka 2003, 770-802.)

Juslinin ja Laukan kokoamissa tuloksissa merkittävää on, että suru ja hellyys näyttävät saaneen tismalleen samat piirrekuvaukset. Viha, pelko ja ilo poikkeavat toisistaan jonkin verran, mutta niillä näyttäisi olevan myös paljon yhteistä keskenään (esimerkiksi nopea tempo, nousevat melodialinjat ja äänenvoimakkuuden vaihtelu). Tätä kahtiajakoa voisi selittää se, että suru ja hellyys koetaan intensiteetiltään tasaisemmiksi ja hidastempoisemmiksi

tunnetiloiksi, kun taas viha, pelko ja ilo voivat olla olemukseltaan huomattavasti räiskyvämpiä tunnetiloja.

Anne Tarvainen tarkastelee väitöskirjassaan lauluäänen ilmaisullisuutta. Hän nostaa esille tunnemaneeerit, joita voidaan käyttää eri tunnetiloja ilmaistaessa. Näitä voivat olla esimerkiksi populaarimusiikin narisevat alukkeet negatiivissävytteisten fraasien kohdalla. Tarvainen kuitenkin esittää, että ilmaisu voi olla huomattavasti haastavampaa, jos tunnetta ei todellisuudessa tunne. Usein kuulija arvioi muun laulusuorituksen ohella myös lauluilmaisun aitoutta, jolloin tunnetilan todellinen tunteminen saattaa olla eduksi laulajalle. (Tarvainen 2012, 107-109.) Tarvaisen väitöskirja osoittaa, ettei uskottava tunteen ilmaiseminen yleisölle ole aivan yksiselitteinen tehtävä, vaan se vaatii taustalle tietojen ja taitojen lisäksi myös omakohtaisia tunnekokemuksia sekä taitoa yhdistää nämä kaikki osatekijät toisiinsa esitystä työstettäessä.

3 TUTKIMUSASETELMA

3.1 Tutkimuskysymys

Olen edellä esitellyt aikaisempia tutkimuksia siitä, kuinka kuulijan ja lauluesityksen seuraajan on todettu havaitsevan esitetyn kappaleen ilmaistu tunnetila. Tässä tutkimuksessa tarkastelen asiaa toisenlaisesta näkökulmasta haastatteleamalla esiintyviä laulajia. Tarkoituksena on selvittää, kuinka laulaja harjoittelee esitettävän kappaleen tunteilmaisua. Miten hän selvittää itselleen kappaleen tunnetilan ja millaisin keinoin hän ilmaisee tulkintansa?

Edeltävien tutkimusten perusteella voidaan todeta, että tunteiden ilmaisu ja laulaminen liittyvät toisiinsa hyvin läheisesti. Ensimmäisenä lähtökohtanani onkin oletus siitä, että laulajat kiinnittävät ainakin jonkinlaista huomiota tunteiden ilmaisuun harjoitteluvaiheessa. Tutkimustulosten oletuksenani on, että iloiseksi tulkituissa kappaleissa huomiota kiinnitetään enemmän kehon liikkeisiin, ilmeiseen ja eleisiin kuten vaikkapa hymyilyyn. Schererin et al. (2001, 81-87) tutkimuksessa kävi ilmi, että pelkän ääninäytteen perusteella negatiiviset tunteet oli huomattavasti helpompi tunnistaa kuin positiiviset. Näin ollen oletan, että negatiivisten tunteiden, kuten surun ja vihan, ilmaisussa huomiota kiinnitetään enemmän äänensävyihin ja -laatuihin.

3.2 Tutkimuksen kulku, menetelmä ja aineisto

Valitsin tutkimusmenetelmäksi haastattelun, sillä tutkimani alue on ennestään melko tuntematon. Lähes tuntematonta aihetta on hyvin haastavaa lähestyä määrällisten menetelmien, kuten kyselylomakkeiden avulla. Mikäli aiheesta ei ole paljoa aikaisempaa tutkimusta, vastausten suuntauksia voi olla vaikeaa arvioida etukäteen, mikä taas voi aiheuttaa väärin aseteltuja kysymyksiä tutkittaville. Haastattelu antaa mahdollisuuden tarkastella aineistoa syvällisemmin ja monipuolisemmin, kun halutaan tutkia yksittäisen henkilön kokemuksia tai tapoja. Haastattelutilanteessa tutkija voi esittää haastateltavalle tarpeen tullen

selventäviä lisäkysymyksiä tai jopa muuttaa haastattelun kulkua haastateltavan vastausten mukaisesti. (Hirsjärvi ja Hurme 2000, 34-35.)

Tutkimukseeni osallistui kaksi pop/jazz –musiikkia aktiivisesti esittävää ammattilaulajaa. Toteutin tutkimukseni teemahaastatteluna eli puolistrukturoituna haastatteluna. Teemahaastattelun luonteelle ominaista on, että haastattelu etenee tutkijan etukäteen laatiman haastattelurungon ja –kysymysten pohjalta. Puolistrukturoidun haastattelun ideana on, että käsiteltävä teema on jokaisen haastateltavan kohdalla sama, mutta haastattelun kulkua voidaan muokata kuhunkin tilanteeseen sopivaksi. Teemahaastattelu antaa mahdollisuuden havainnoida jokaista haastateltavaa yksilönä. (Hirsjärvi ja Hurme 2000, 47-48.)

Omassa tutkimuksessani pyrin etukäteen mietityistä kysymyksistä huolimatta mahdollisimman keskustelun omaiseen haastatteluun, jolloin haastateltavalla oli jollain tasolla itse mahdollisuus painottaa tärkeäksi kokemiaan asioita. Haastattelutilanteessa keskityttiin nimenomaan laulajan omiin kokemuksiin, jolloin tarkkaa etenemisjärjestystä oli mahdotonta suunnitella etukäteen. Koska tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella laulajan henkilökohtaisia kokemuksia, toimintatapoja ja muistoja, oli tärkeää pyrkiä luomaan tilanteesta mahdollisimman luonteva. Liian strukturoitu haastattelu ei välttämättä olisi tuottanut kovinkaan otollista tutkimusaineistoa.

Haastattelut toteutettiin helmikuun 2016 aikana. Molemmat haastateltavat ovat aloittaneet musiikkiharrastuksen jo lapsena, ja esiintymiskokemusta on kertynyt niin taidemusiikin kuin populaarimusiikinkin saralta. Lisäksi molemmilla on myös opetuskokemusta. Tässä tutkimusraportissa kuvaan haastateltavia koodeilla H1 ja H2. H1:n haastattelun kokonaispituudeksi tuli 65 minuuttia ja H2:n 39 minuuttia. Kummassakaan haastattelussa ei ilmennyt ongelmia pieniä ohimeneviä häiriötekijöitä, kuten puhelimen hälytystä ja oven takaa kuuluvia ääniä, lukuun ottamatta.

Molempien haastateltavien kohdalla paneuduttiin pääsääntöisesti haastateltavien henkilökohtaisiin kokemuksiin. Haastattelut etenivät pitkälti haastateltavien kertomien asioiden mukaan, mutta molemmat vastasivat kuitenkin samoihin ennalta suunnittelemiini kysymyksiin. Tärkeimpänä päämääränäni oli selvittää, millaisia konkreettisia keinoja eri

tunnetilojen ilmaisemiseen käytetään, jolloin pyysin molempia haastateltavia kertomaan esimerkkejä, kuinka he ilmaisevat tunnetilaltaan iloista, surullista ja vihaista kappaletta. Tähän liittyen kysyin myös, onko heillä tiettyjä tapoja tulkitessaan edellä mainittuja tunteita laulamalla. Osasin etukäteen olettaa, että haastattelujen aikana haastateltavat tulevat käyttämään käsitettä *tulkinta*, jonka totesin jo tutkielmani alkupuolella olevan hyvin monimuotoinen käsite. Siksi pyysin heitä haastattelujen aikana selittämään, miten he ymmärtävät käsitteen. Tutkimuskysymykseni kannalta olennaista oli myös kysyä, mihin haastateltavat kiinnittävät huomiota harjoitellessaan kappaletta yleisölle esitettäväksi. Muita tärkeitä kysymyksiä olivat muun muassa, mihin asioihin laulaja kiinnittää huomiota laulaessaan ja laulamista opettaessaan, kuinka tärkeänä hän pitää eläytymistä esiintyessään ja kuinka paljon hän kiinnittää huomiota laulettavan kappaleen tunnetilaan. Käsitelimme näitä kaikkia seikkoja yleisellä tasolla ja keskustelujen lomassa haastateltavien mieleen tulevien kokemusten ja muistojen pohjalta. Lisäksi olin kuitenkin pyytänyt kumpaakin miettimään etukäteen jonkin kappaleen, jota he ovat esittäneet paljon, jolloin edellä mainittuja kysymyksiä oli mahdollista tarkastella hiukan syvemmin tietyn kappaleen näkökulmasta.

3.3 Tulosten analysointi

Haastattelut nauhoitettiin, jonka jälkeen litteroin ne kirjalliseen muotoon puheesta mitään muuttamatta. Tulosten analysoimismenetelmänä käytin teemoittelua, jolloin kokosin molemmista haastatteluista samaa teemaa käsittelevät asiat yhteen (Hirsjärvi ja Hurme 2000, 173). Myös tässä tutkielmassa tulokset ovat esitetty pääteemojen mukaisesti. Merkittävimmiksi teemoiksi haastatteluista nousivat tulkinta, teksti, positiiviset tunteet, negatiiviset tunteet ja laulajan oma tunnetila. Lisäksi poimin haastattelumateriaaleista muita mielenkiintoisia pienempiä huomioita, jotka olen esitellyt laulamisen ja tunneilmaisun moninaisuus -luvussa.

Tähän tutkielmaan olen nostanut lainauksia molemmista haastatteluista. Lukemisen helpottamiseksi olen muuttanut lainaukset yleiskielellisempään muotoon ja poistanut niistä ajattelun ja puheentuoton mukana tulleita täytesanoja, ilmauksia ja huokauksia. Lähtökohtana tulosten esittelyssä on, että molemmat haastateltavat ovat maininneet samasta asiasta tai

ilmiöstä. Mikäli näin ei ole, olen raportoinut erikseen, jos asiasta on tullut esille vain toisessa haastattelussa. Olen valinnut sopivat lainaukset työhöni sen perusteella, kummassa haastattelussa asia on käynyt lyhyemmin tai tiiviimmin ilmi.

4 TULOKSET

4.1 Tulkinta laulaessa

Tutkimushaastattelun aluksi pyysin haastateltaviani selittämään, miten he ymmärtävät käsitteen *tulkinta* nimenomaan laulamisesta puhuttaessa. Näin varmistin, että puhumme samasta asiasta. Molemmat haastateltavani antoivat käsitteelle samankaltaisen merkityksen, jonka mukaan tulkinta on oma näkemys kappaleesta ja tekstistä, mikä ilmaistaan ja esitellään muille erilaisin keinoin.

H1: Sä tavallaan esittelet sun oman näkemyksen siitä kappaleesta. Se tavallaan koostuu eri asioista, vaikka just dynamiikat ja käytännölliset asiat, mitkä niinku ilmaisee sitä sun tulkintaa. Että sä ilmaiset sen, miten sä oot ymmärtäny sen asian, erilaisin keinoin.

Kummatkin haastateltavat olivat myös sitä mieltä, että laulutulkintaan kuuluvat erilaiset tunnetilat, jotka useimmiten pohjautuivat pitkälti kappaleen sanoituksiin.

H2: Ensin ajattelee, että onko tämä nyt iloinen biisi vai onko tämä nyt vähän melankolisempi ja onko tässä nyt onnellisuutta vai jotakin tuskaa vai mitä tässä on ja sitten miettii sitä kautta sen, sen äänenkäytön. Siitä tulee se tulkinta.

Haastateltavani korostivat kuitenkin, että kappaleita tulee aina ajatella kokonaisuutena, johon kuuluvat niin sanoitukset kuin muutkin musiikilliset elementit. Tässä tutkielmassa käytän tulkinnasta määritelmää, jonka mukaan kappaleen tulkinta rakentuu musiikin ja sanoitusten muodostamasta ymmärryksellisestä kokonaisuudesta, jota laulaja ilmaisee yleisölle erilaisin keinoin.

4.2 Teksti

Tulkinnasta ja tunnetilasta puhuttaessa molemmat haastateltavista nostivat kappaleen tekstin tärkeään asemaan. Edellä esittelemissäni tutkimuksissa kappaleen sanoitukset ja sen

merkitykset tunneilmaisulle oli jätetty käytännössä kokonaan huomiotta. Molemmista haastatteluista kävi kuitenkin ilmi, että mikäli kappaleessa on sanat, ne määrittelevät pitkälti sen, miten tulkintaa aletaan rakentaa.

H2: Ja totta kai myös sitä tekstin ulostuomista, että se ei oo hirveen sellanen, että nyt niinku vaan säveliä sävelten perään vaan sitten ehkä enemmän ajattelee sitä, mitä siinä sanotaan siinä kappaleessa ja sitten niiden sanojen kautta jotenkin se sävy siinä... Niissä sävelissä saattaa muuttua.

Tuloksista kävi ilmi, että laulaja itse miettii ja pohtii tekstin merkitystä paljon. H2 kuitenkin huomauttaa omasta kokemuksestaan, jonka mukaan tulkinnan esittäminen voi olla joskus haastavaa, sillä kuuntelija ei välttämättä kiinnitä tekstiin huomiota yhtä paljon:

H2: Tai musta tuntuu, että ylipäättään ihmiset enemmän kuuntelee vaikka kappaleitten melodioita tai harmonioita tai jotain sellasta musiikillista kuin sitä tekstiä. Että aika moni vaikka tilaa sut hääkeikalle ja sitten haluaa, että sä laulat siellä vaikka [*kappaleen nimi*] ja no... Sitten mietitään, että... Niin no, se on kuollu varmaan siinä kappaleessa se ihminen... Sitten mietitään, että miksi sä haluat sen sun häihin [*nauraa*]. Siinä on vaan hieno melodia ja näin. Tommoseen törmää aika paljon. Että tulee niinku todella ristiriitasia pyyntöjä ja sitten sä teet sitä, mitä sulta tilataan, mutta kaikki ei välttämättä aina ajattele: ”Nii joo, että... Mistäs siinä kerrotaankaan siinä kappaleessa?”

Tämä huomio korostaa, että jos kuulija ei kiinnitä huomiota tekstiin, laulajan täytyy tuoda näkemyksensä esiin muilla tavoin. Tähän tarvitaan keinoja ilmaista tulkinta kehon ja äänen kautta. Molempien haastateltavien mielestä myös muita musiikillisia elementtejä, kuten melodiaa, on tärkeää kuunnella. Melodia ja kappaleen sanoitukset kietoutuvat usein yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, jonka pohjalta laulaja muodostaa tulkintansa. Joskus melodia ja teksti voivat olla ristiriidassakin keskenään, mikä voi tuoda mukanaan haasteita tulkinnan rakentamiselle, mutta toisaalta myös tarjota mahdollisuuden eräänlaiselle taiteelliselle vapaudelle.

4.3 Tunteet

4.3.1 Positiiviset tunteet

Tunnetilaltaan positiivisista kappaleista keskusteltaessa kävi ilmi, että ilmaisu on iloisen tunteen kohdalla usein spontaania ja harvoin etukäteen mietittyä. Ilmaisua tapahtuu pääsääntöisesti hetken mieltäjohteesta esiintymistilanteessa, jolloin musiikista nautitaan yhdessä yleisön kanssa. Tällöin lavaliikkuminen on varmasti myös suuressa asemassa, jotta ilo saadaan välitettyä kuulijoille. Myös spontaani improvisointi ja melodioiden muuntelu on tyypillisempää iloisemmissa kappaleissa kuin surullisissa.

H1: ...semmosta reippaampaa musiikkia ja sit just saattaa kyllä improvisoidakin jotain...

H2: Sitten joku nostatusbiisi, joku oikeen mukaansa tempaava, niin jotenki tulee ehkä vielä semmonen fiilis, että sä teet sitä niiden ihmisten kanssa sitä musiikkia ja se on niinku, että kaikki on siellä.

H1:n mukaan ilon ilmaisemista voi kuitenkin jossain määrin harjoitella myös etukäteen. Haastattelussa hän nosti hymyilyn tärkeäksi tekijäksi iloisia kappaleita laulaessa, jolloin ilo sekä näkyy ulospäin, mutta kuuluu myös laulajan äänestä.

H1: Joo kyllä sen pystyy ihan kuulemaan äänestä, jos hymyilee tai ei.

Molemmat haastateltavat puhuivat iloisten kappaleiden kohdalla vapautuneesta olotilasta. Tarvaisen väitöskirjan mukaan laulajan ilmaisu saattaa olla vakuuttavampaa, jos esiintyjän oma tunnetila on lähellä kappaleen tunnelmaa (Tarvainen 2012, 109).

H2: Siinä on jotenki tosi hyvä fiilis. Sellanen hirveen vapautunu ja rento fiilis. Ja sitten, ehkä just sitä yrittää tuoda esiin siinä tekstissäkin, että kertoo sitä tarinaa, mikä siinä on. - - semmoset kertosaakeet, että ne on sitten kovaa ja korkeelta, että niinku hyvin sellanen revit... Tai sellanen, että ”ää” tuli miten tuli tää ääni täältä. Siinä säkeistössä vähän kytee se ääni, sitten se äänenpaino nousee sinne kertosaakeeseen ja kaikki kansa laulaa mukana.

Haastateltavien mukaan iloisten pop/jazz –kappaleiden esittämistä ei tule ottaa turhan vakavasti ja usein myös äänenkäyttö on tällöin voimakkaampaa.

Aikaisemmista tutkimuksista selvisi, että positiiviset tunteet tunnistetaan erityisesti laulajan suun liikkeistä, kuten hymyilystä (Kroos et al. 2014). Iloa ilmaistaessa äänenvoimakkuus on usein suuri ja alukkeet ovat nopeita (Juslin ja Laukka 2003). Näiden tulosten pohjalta tehdyt oletukset täyttyivät kutakuinkin ilon ilmaisemisen kohdalla. Tuloksista selvisi, että iloisten kappaleiden tunteen ilmaisemista harjoitellaan harvoin etukäteen ainakaan tietoisesti. Suurin osa ilmaisusta tapahtuu lavalla ollessa, sillä musiikki jaetaan yhdessä yleisön kanssa. Laulaja poimii ilmaisulleen ympäristöstä ärsykeitä, jolloin esityksestä muotoutuu ainutkertainen kokemus. Äänenkäyttö on dynamiikaltaan voimakasta ja pieni muuntelu muun muassa melodioissa ei ole tavatonta. Se, millaisena ääni tulee ulos, ei ole yhtä tärkeässä asemassa kuin hyvä tunnelma. Joihinkin asioihin voidaan kuitenkin kiinnittää huomiota jo kappaleen harjoitteluvaiheessa. Positiivisen kappaleen kohdalla näihin asioihin kuuluu esimerkiksi hymyily.

4.3.2 Negatiiviset tunteet

Aikaisempien tutkimusten perusteella luodut oletukset tuloksista täyttyivät kutakuinkin myös negatiivisia tunteita, surua ja vihaa, tarkastellessa. H1 kertoi ilmaisun tarpeen olevan usein voimakkaampaa negatiivisten tunteiden kohdalla.

H1: Noh, keksitään tähän nyt vaikka joku menetetty rakkaus. Sitten usein itse musiikki tukee sitä teemaa tavallaan tai sillä luodaan sitten sitä tunnelmaa... Myös se voi kuulua siinä äänenkäytössä jotenki, että miten sitä sitten laulaa tavallaan, että ne kaikki palaset tukee sitä, mitä halutaan sanoa.

Molempien haastateltavien mukaan tunneilmaisua harjoitellaan etukäteen kiinnittämällä huomiota itse musiikkiin ja sen elementteihin, kuten melodiaan. Samalla laulaja miettii kappaleeseen sopivaa äänenkäyttöä, toisin kuin iloisissa kappaleissa. Surua ilmaistessa äänenvoimakkuus on hiljaisempi ja tasaisempi. Myös musiikin tempo on usein hidas.

Vihaa ilmaistaessa äänessä saattaa esiintyä esimerkiksi säröisyyttä, kun taas surua ilmaistaessa ääntä voidaan tehostaa muun muassa narinalla ja ilmavalla ääntämisellä, jolloin laulamisen voi kuulostaa surulliselta valitukselta. Vihaisessa kappaleessa äänenkäyttö on vahvempaa ja voimakkaampaa (Juslin & Laukka 2013, 802.)

H1: Ainakin se äänenkäyttö on semmosta kovempaa, isompi volyyymi ja silleen... Voi olla ehkä enemmän semmosta efektiä äänessä tavallaan, just semmosta narinaa tai jotain semmosta r-äänen jotain semmosta... Särö -ääntä...

H2 mainitsi myös, että esimerkiksi vihan ilmaisu tuskin onnistuu toivotulla tavalla, jos laulaja kerää itsensä täyteen raivoa:

H2: Jos sä keräät itsesi sisään jotain sellaista raivoa ja sitten sä rupeat laulamaan jotain ulos sillä niin se saattaa olla huonokin asia. Että jos sä menet semmoiseen niinku kipsiin siinä, että joka solu jännittyy ja nyt vaan vihaisesti tämä tästä näin ja hampaita kiristellen ja...

Mikäli laulaja yrittää liiallisesti eläytyä esitettävän kappaleen tunnetilaan, keho ei välttämättä enää toimi laulamiseksi otollisella tavalla.

Negatiivisten tunteiden kohdalla lavaliikehdintä on vähäistä ja usein rauhallista. Spontaaneja liikkeitä ja huudahduksia ei juurikaan esiinny, sillä laulaja keskittyy harjoiteltuun laulusuoritukseen ja kappaleen sanoihin. Esiintyminen on näin ollen suorituskeskeisempää kuin iloista kappaletta laulaessa.

H1: Mä sanosin, että se jotenki on tärkeä, että se teksti - - siinä ei ehkä tule niin paljon mitään spontaania ja vaikka jotain huudahduksia - - Se on vähän semmosta tarkempaa jotenki... - - se on kumminkin vähän enemmän semmoinen yksinäinen esitys - - harvemmin sitten laulattaa yleisöä tai on kontaktissa [*yleisöön*]...

Molemmat haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että surua ilmaistaessa laulaja haluaa ikään kuin jäädä lavalla ollessaan rajalliseen pieneen tilaan, jolloin esityksestä tulee intiimi ja herkkä. Tällöin kuulijan huomio kiinnittyy nimenomaan laulajan laulusuoritukseen, mikä tarkoittaa, että myös laulajan on keskityttävä juuri sen hetkiseen tekemiseensä.

H2: Just tuo surullinen biisi niin silloin se kontakti siihen yleisöön ei oo välttämättä niin iso. Tai jotenkin semmoinen, että ottaisi hirveesti kontaktia niihin ihmisiin tai muuta, että se on jotenki ehkä enemmän vaan sitten siinä pienessä tilassa se... Jotenkin siinä omassa kuplassa...

Vihaa ilmaistaessa yleisöön saatetaan H1:n mukaan ottaa hieman kontaktia, mutta tämäkin on hyvin kappalekohtaista.

Vaikka negatiivisten tunteiden ilmaisun kohdalla tutkimustulosten oletukset täyttyivät myös hyvin, toisin kuin aikaisemmissa tutkimuksissa (Kroos et al. 2014), näistä tuloksista ei kuitenkaan käynyt ilmi, että laulat kiinnittäisivät negatiivisten tunteiden kohdalla huomiota kulmakarvojen ja otsan liikkeisiin. Nämä liikkeet voivatkin tulla tiedostamatta esityksen aikana, sillä ilmaisussa suurimman huomion vie itse laulaminen ja musiikki. Liikkeellinen ilmaisu on hyvin pientä ja vähäistä.

4.3.3 Laulajan oma tunnetila

Tarvaisen esittämän väitteen mukaan uskottavan tulkinnan saavuttamiseksi laulajan voisi olla hyvä tuntea esittämänsä kappaleen tunne ainakin jollain tasolla, sillä kuulijat usein arvioivat esitystä muun muassa sen aitouden perusteella. (Tarvainen 2012, 109.) Haastattelutuloksissa on kuitenkin havaittavissa ristiriitaisia mielipiteitä asiaan. Etenkin H1 oli sitä mieltä, että kappale ei saa tunteen kokemisen kannalta olla esittäjälleen liian henkilökohtainen:

H1: Oli semmoinen aika haikea kappale [*naurahtaa*] ja mä olen sitten kerran alkanut itkemään kesken sen esityksen - - Se oli aika vaikea tilanne, koska sitten tavallaan se tuhoaa vähän niinku sen laulamisen siinä, koska se on semmoinen, mikä vaikuttaa niin paljon siihen hengitykseen ja jotenkin silleen, että sitä oli aika vaikeaa jatkaa sitä laulamista... - - aika kiusallinen tilanne sille artistille itselleen ja sille yleisölle tavallaan, että se on just aika hieno jotenkin se raja, että miten paljon niitä tunteita voi ilmasta ja että onko ne oikeasti omia vai onko ne jotain, mitä sä olet rakentanut sen kappaleen ympärille...

Toisaalta sekä H1 että H2 olivat sitä mieltä, että kappaleen tunnetila on tärkeää hakea itselleen jotenkin, jotta esitys säilyy uskottavana. Myös H2:n haastattelutuloksista on kuitenkin havaittavissa, että etenkin negatiivista tunnetilaa ei kannata miettiä liikaa. Tästä hän kertoo esimerkiksi kokemuksensa hautajaisissa laulamisesta.

H2: Se on niin vaikeata, kun pitää tavallaan kuvitella olevansa jossain muualla, ettet mieti, että tuolla on nyt nuo surevat ihmiset ja tuo arkku on tuossa ja sitten sä vaan laulat ja ”apua”. Ei voi miettiä sitä. Mutta sitten kuitenkin, et sä voi myöskään miettiä, että sä olet jossain ravintolakeikalla [*nauraa*] samaan aikaan, kun siihen on ihan pakko saada just se tulkinta. Että sun täytyy tehdä se sillain, että näin tämä kuuluu tulkita tämä kappale täällä hautajaisissa, mutta sen syvemmin sitä ajattelematta.

Negatiivisia tunteita tarkastellessa esille nousi H2:n ajatus siitä, että vihan tulkitseminen tuskin onnistuu toivotulla tavalla, jos laulaja kerää itsensä täyteen raivoa. Tässä huomiossa on havaittavissa yhtymäkohtia laulajalle liian henkilökohtaisen kappaleen esittämiseen: mikäli kappale herättää laulajassa tunteita, vaikuttaa esitys todennäköisesti aidolta myös kuulijan näkökulmasta. Mutta jos kappaleen herättämät tunteet vaikuttavat laulajaan liian voimakkaasti, on vaarana, että koko esitys menee pilalle. Kehon reaktiot (esimerkiksi itkeminen ja lihasten jännittyminen) negatiivisiin tunteisiin ovat usein sellaisia, jotka vaikuttavat oleellisesti muun muassa hengitystekniikkaan.

4.4 Laulamisen ja tunneilmaisun moninaisuus

Esityksen aitoudesta puhuttaessa Tarvainen mainitsi käsitteestä *tunnemaneerit*. H1:n haastattelussa asia nousi ohimennen esille, mutta tässä tutkielmassa en tee asiasta syvempiä johtopäätöksiä. Esimerkiksi surulliseksi tulkittua kappaletta harjoitellessa laulaja etsii tulkintaansa sopivia äänensävyjä ja vaihtelevaa dynamiikkaa. Usein esityksestä pyritään tekemään herkkä, mikä saattaa johtaa joskus tunnemaanerien, kuten narinan ja huokoisen äänen käyttöön.

Sen sijaan molempien haastateltavieni tuloksista nousi esille huomio, jota aikaisemmissa tutkimuksissa ei ole tullut ilmi. Kummatkin haastateltavat pitivät kappaleen teknistä hallitsemista edellytyksenä tunteiden ilmaisulle. Tämän seikan voidaankin ajatella osittain vastaavan tutkimuskysymykseeni siitä, miten laulaja huomioi tunteiden ilmaisun esitettävän kappaleen valmistusvaiheessa.

H2: Mutta sen olen huomannut, että mitä enemmän on kiinni nuoteissa tai sanoissa niin sitten vähenee tietysti se semmoinen tulkinnallisuus siinä. Että taas jos osaat kaiken ulkoa ja et tarvitse mitään nuottitelineitä ja nuotteja niin sitten sä voit keskittyä siihen, että sä just poimit sieltä jotain asioita yleisöstä ja...

Haastattelujen aikana nousi esiin myös useita muita mielenkiintoisia hajanaisia tuloksia. Yksi näistä tuloksista oli laulamisen aikana käytetyt mielikuvat. H1 viittasin mielikuviin apuna

tekstin käsittelyssä: kappaleen sanoitukset ovat hänen mukaansa helpommin tulkittavissa, kun tarinan ja maiseman kuvallistaa mielessään. Tätä keinoa hän käyttää myös opettaessaan, jolloin hän kehottaa oppilaitaan visualisoimaan tekstin mielessään tunnetilan herättelemisen tueksi. H2 taas viittasi mielikuviin lauluteknisiä asioita opettaessaan.

Haastattelumateriaaleista on myös selvästi havaittavissa laulamisen ja tunteiden ilmaisemisen olevan hyvin monimutkainen kokonaisuus. Haastateltavat kertoivat muun muassa esitystilanteen ja –tavan vaikuttavan suurelta osin siihen, kuinka tulkintaa alentaa rakentaa. Yhteistyö ja sama linja muiden muusikoiden välillä on tärkeää. On eri asia esityntyä yksin hautajaisissa urkusäestyksellä kuin bändin kanssa hääkeikalla. Samankin kappaleen tulkittavuus ja tunnetila voivat vaihdella esityskokoonpanosta riippuen.

Lisäksi on haastavaa vetää rajaa sille, missä määrin tunneilmaisu on harjoiteltua ja opittuja ja mitkä ilmaisulliset asiat syntyvät itse tilanteessa. Esimerkiksi lavaliikkuminen tapahtuu usein spontaanisti.

H1: Kyllä sitä sillain miettii jo siinä vaiheessa [*harjoittelun aikana*] jonkin verran, että miten sitä haluaa sitten tehdä [*lavalla*], mutta kyllä jotkut jutut sitten tulee ihan siinä tilanteessakin tavallaan ja vähän sitten just siinä vuorovaikutuksessa myös sen yleisön kanssa, että katsoo vähän, että millainen se ilmapiiri on ja silleen, että mikä nyt sitten sopii mihinkin tilaisuuteen. Voi olla, että oman kappaleenki vähän eri tavoin esittää eri tilanteissa... Kyllä siihen tavallaan vaikuttaa aika moni asia.

Sekä H1 että H2 kertoivat kokemuksistaan, joiden mukaan tunneilmaisua ja esiintymistä oppii vain esiintymällä ja kokemuksen kartuttua. Tähän liittyen haastateltavat pohtivat myös laulutekniikan merkitystä tunneilmaisulle. Molemmat olivat samaa mieltä siitä, että hyvä tekniikka ei ole tae onnistuneelle tulkinnalle. H1 kertoi näkemyksensä, jonka mukaan hyvästä tekniikasta on tuskin ainakaan haittaa tunteiden ilmaisussa: hyvin opittu laulutekniikka antaa ilmaisulle enemmän mahdollisuuksia, sillä ääntä ja kehoa on tällöin mahdollista käyttää monipuolisemmin. H2 taas sanoi asian olevan hyvin yksilöllinen: esimerkiksi joidenkin oppilaiden kohdalla tunteiden ilmaisua on helpompi lähestyä teknisten harjoitusten kautta ja taas toisten kanssa tekniikka on unohdettava hetkeksi kokonaan.

5 PÄÄTÄNTÖ

Tutkielman tarkoituksena oli selvittää, millaisia keinoja pop/jazz –laulaja käyttää tunteiden ilmaisuun lauluesitystä valmistaessaan. Tarkoituksena oli siis kartoittaa ilmaisullisia keinoja eri tunnetilojen kohdalla. Tutkimustulosten oletuksenani oli, että positiivisten tunteiden kohdalla huomiota kiinnitetään enemmän ilmeisiin ja liikkeisiin, kun taas negatiivisten tunteiden kohdalla äänenkäyttö on ensisijaisesti harjoittelun kohteena. Tiivistettynä tutkimustuloksiksi saatiin, että esitettävän kappaleen harjoitteluvaiheessa tunteiden ilmaisussa kiinnitetään huomiota kappaleen sanoitukseen, musiikkiin, ilmeisiin ja äänenkäyttöön. Lavaliikkumista esiintyjä ei useinkaan mieti etukäteen, vaan se tulee luonnostaan esiintyessä yleisöstä ja ympäristöstä riippuen. Tärkeintä ilmaisullisuuden kannalta on osata kappale teknisesti ulkoa, jolloin esitystilanteessa voidaan keskittyä tilanteenmukaiseen tulkintaan ja ilmaisuun.

Tunteiden ilmaisun harjoitteluprosessissa laulaja tekee ensimmäiseksi oman tulkintansa esitettävästä kappaleesta. Yleensä tämä alkaa laulun sanoitusten tarkastelusta ja pohdinnasta, jonka jälkeen sanoituksia verrataan melodiaan. Melodia ja musiikki itsessään kertovat aina jotakin kappaleen tunnelmasta, joten sanoitukset ja musiikki on kiedottava yhteen. Ennen tätä tutkielmaa oli selvää, että usein esimerkiksi positiivisissa tunteissa melodiakulut ovat ylöspäin suuntautuvia, kun taas surullisen äänen tunnuspiirteenä ovat laskevat melodialinjat (Juslin ja Laukka, 2003). Tämä pätee varmasti myös sävellyksiä tarkasteltaessa. Kappaleen hyvä tekninen opettelu on tärkeää, jotta ilmaisun harjoitteluun kykenee kiinnittämään tarpeeksi huomiota.

Positiivisten tunteiden tuloksia tarkastellessa kävi ilmi, että ilmaisu on spontaanimpaa eikä useinkaan etukäteen harkittua toisin kuin esimerkiksi surullisissa kappaleissa, joissa äänenkäyttö voidaan miettiä harjoitteluvaiheessa hyvinkin tarkasti. Jo aikaisempien tutkimusten (esimerkiksi Kroos et al. 2014) perusteella selvisi, että positiivisia tunteita ilmaistaessa ilmeet ja liikkeet ovat suuressa osassa, kun taas negatiivisten tunteiden (esimerkiksi Scherer et al. 2001) ilmaisuun käytetään usein lähinnä äänensävyn ja –värin tehokeinoja. Tämä voikin selittää sen, miksi positiivisten tunteiden kohdalla tunteen todellisesta kokemisesta laulaessa on harvoin haittaa. Iloisissa kappaleissa äänen tuottaminen ei välttämättä tarvitse olla niin kaunista eikä ilo usein ole haitaksi hengitystekniikalle.

Negatiivisten tunteiden kohdalla äänensävyillä on kuitenkin paljon merkitystä ja etukäteen mietitty laulullinen ilmaisu ei saa hajota tekniikan pettäessä.

Molemmat haastateltavat kokivat vihan haastavimpana tunteena ilmaista. Vihan ilmaisussa on piirteitä sekä ilon että surun ilmaisusta. Vihassa saattaa kappaleesta riippuen olla jonkin verran lavaliikehdintää ja yleisön mukaan ottamista. Äänenkäyttö on dynamiikaltaan voimakasta, mutta ei yhtä huoletonta kuin iloa ilmaistaessa. Surun tavoin laulamiseen ja äänen tehokeinoihin kiinnitetään huomiota.

Se, missä määrin tunneilmaisu on etukäteen harjoiteltua, jää tutkimukseni jälkeen vielä osittain arvoitukseksi. Tarvaisen (2012) mielte siitä, että laulajalle olisi etua tuntea ilmaistava tunne, sai haastateltavilta ristiriitaisia mielipiteitä. Toisaalta tunne täytyy tiedostaa jollain tasolla, mutta toisaalta laulajan täytyy pitää huoli, että hän ilmaisee nimenomaan kappaletta, ei omia tunteitaan. Tämän tutkimuksen pohjalta aihetta voisi lähestyä myös määrällisin menetelmin kysymällä laulajilta heidän tunneilmaisustaan, jolloin tulokset olisi yleistettävissä. Toinen tutkimusta vaativa aihe on eläytyminen ilmiönä. Eläytyminen on tapahtumasidonnainen, hetkessä tapahtuva tila, jota ei todennäköisesti voi täydellisesti harjoitella etukäteen. Onko eläytyminen edellytyksenä onnistuneelle tunneilmaisulle?

Tämän tutkimuksen osalta pidän tuloksia melko luotettavana, sillä vaikka haastatteluissa keskusteltiin laulajien omista tottumuksista, kokemuksista ja muistoista, aiheet eivät kuitenkaan olleet niin arkaluontoisia, että uskoisin haastateltavien kertoneen kokemuksiaan toisin kuin ne ovat. Tosin aina on mahdollista, että esimerkiksi väärinkäsitykset kysymysten tai vastausten tulkinnan kohdalla ovat vaikuttaneet tuloksiin, mutta pyrin keskusteluiden aikana varmistamaan, että olin ymmärtänyt asian oikein. Nämä tulokset pätevät kuitenkin vain tähän tutkimukseen, eivätkä ne ole yleistettävissä, joten lisä- ja jatkotutkimuksia tarvitaan, jotta tuloksista saadaan luotettavampia.

Osa tutkimussuuntauksista varmasti kritisoi tutkielmaani sen vahvasta painotuksesta kategoristen tunteiden ilmaisuun. Erilaisia tunnesävyjä on tuhansia, ja kuten haastatteluistakin kävi ilmi, useat kappaleet ovat hyvin monisävyisesti tulkittavissa. Miksi siis rajata ilmaisun tarkastelua vain muutamaankin tunnetilaan? Koen kuitenkin, että koska tästä näkökulmasta ei ole

olemassa kovinkaan paljoa aikaisempaa tutkimusta, asiaa on helpompi lähestyä kategoristen tunteiden näkökulmasta. Kun pohja tälle tutkimuskulmalle on luotu, ilmiötä voi laajentaa tarkastelemalla erilaisia tunnesävyjä.

Tämän tutkimuksen voidaan ajatella olevan katsaus erilaisiin tapoihin valmistella pop/jazz – lauluesityksen tunneilmaisua. Jatkotutkimuksia ajatellen voisi olla otollisempaa valita yksi aihealue, kuten ilmeiden tai äänenkäytön merkitys laulajan tunneilmaisulle. Lisäksi tämä tutkimus osoitti, että kappaleen tulkinnan kannalta laulun sanoitukset ovat tärkeässä osassa, joten yksistään kappaleen tekstin merkitys tunneilmaisulle ja tulkinnalle vaatisi lähempää tarkastelua.

LÄHTEET

- Davidson, J. (1993). Visual perception of performance manner in the movements of solo musicians. Julkaisussa *Psychology of Music*, 21, 103-113.
- Eerola, T. & Saarikallio, S. (2010). Musiikki ja tunteet. Teoksessa Louhivuori, J. & Saarikallio, S. (toim.) *Musiikkipsykologia* (259-278). Jyväskylä: WS Bookwell Oy.
- Ekman, P. (1999). Basic emotions. Teoksessa Dalglish, T. ja Power, M. J. (toim.) *Handbook of cognition and emotion* (301-320). New York: John Wiley.
- Ekman, P. & Davidson, R. J. (1994). *The nature of emotion: fundamental questions*. New York: Oxford University Press.
- Heller, A. (1979). *A theory of feelings*. Assen: Van Gorcum.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2000). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Helsinki University Press.
- Juslin, P. N. & Laukka, P. (2003). Communication of emotions in vocal expression and music performance: Different channels, same code?. Julkaisussa *Psychological Bulletin*, (129), 770-814.
- Juslin, P. N. & Sloboda, J. A. (2001). Psychological perspectives on music and emotion. Teoksessa Juslin, P. N. & Sloboda, J. A. (toim.) *Music and emotion – theory and research* (71-104). New York: Oxford University Press.
- Kleinginna, P. R. & Kleinginna, A. M. (1981). A categorized list of emotion definitions, with suggestion for a consensual definition. Julkaisussa *Motivation and emotion. Volume 5, number 4. December 1981*. New York: Plenum Press.

- Kroos, C., Palmer, C., Quinto, L. R. & Thompson, W. F. (2014). Singing emotionally: a study of pre-production, production and post-production facial expressions. Julkaisussa *Front Psychol* 5, 262.
- Kurkela, K. (1995). Yksityisen ja yhteisen rajalla – Musiikin esittämisen emotionaalisista ja kognitiivisista ulottuvuuksista. Teoksessa Ojala, R. (toim.) *Esiintyjä – taiteen tulkki ja tekijä*. (77-116). Porvoo: WSOY.
- Pelias, R. J. (1992). *Performance studies. The interpretation of aesthetic texts*. New York: St. Martin's Press.
- Scherer, K. R., Banse, R. & Wallboot, H. (2001). Emotion inferences from vocal expression correlate across languages and cultures. Julkaisussa *Journal of cross-cultural psychology*, Volume 32, Number 1. January 2001. (76-92). Western Washington University.
- Stern, D. N. (1998). *The interpersonal world of the infant: A view from psychoanalysis and developmental psychology*. Lontoo: Karnac Books.
- Tarvainen, A. (2012). *Laulajan ääni ja ilmaisu: kehollinen lähestymistapa laulajan kuuntelemiseen, esimerkkinä Björk*. Tampere: Tampere University Press.